

Pedagógusok életminősége

A pedagógusok munkájuk során sok életminőséget rontó tényezővel, stresszonnal találkoznak – többek között egzisztenciális szorongással a más értelmiségi csoportokhoz mérten alacsony jövedelem okán*, a társadalmi megbecsültség hiányával, valamint a munkahelyi és családi feladatok összeegyeztetésének nehézségeivel. Új nyomásként nehezedik a területre az a jogi környezet, amely a velük szemben támasztott nagyobb igényekkel – jelentősen megnövelt kötött munkaidő, intézmények tárgyi ellátottságának romlása, továbbképzési kötelezettségek emelése melléjük rendelt közösségi erőforrások, szabadidő stb. nélkül – párhuzamosan a saját életük fölött gyakorolt ellenőrzést csökkentette.

Bevezetés

A pedagógusok életminősége nem – csupán – önmagukért fontos, hanem a rájuk bízottak érdekében, hiszen a két tényező összefügg: boldogabb tanároknak boldogabbak a tanítványaik (Kádár és Somodi, é. n.).

A ma hazánkban az oktatás területén zajló, az eddigiektől eltérő értékeket hangsúlyozó, a külső kontrollt kiterjesztő, erősítő törvényi változások kedveznek az értékvesztésnek, a saját élet fölötti ellenőrzés csökkenésének, ezáltal az anómiának, és vélhetően nehezítik az egyéni és közösségi megküzdési stratégiák kialakítását a pedagógusok számára.

Mezey Károly (2009) Kopp Máriával folytatott beszélgetése alapján megjelent könyvének fűlészövegében idézi az orvos-pszichológus gondolatait: „...az igazi jóllét az életminőség alapfogalma. Azt jelenti, hogy van saját értékrendem, ami megvéd a manipulációktól. Az igazi belső tartással rendelkező embert nem lehet kívülről irányítani, tudja, mi az, amire szüksége van.”

„Mivel a szorongás elkerülése az egyik legerősebb motiváló tényező, ezért az ember megpróbálja a szorongást keltő, bizonytalan helyzeteket elkerülni. Éppen ezért nagyon sokan próbálnak visszaélni a szorongáskeltéssel.” (Kopp és Skrabski, 2009)

Kérdésfelvetés

A tanulmányban arra keressük a választ, hogy a pedagógusok munkához kapcsolódó életminősége miként függ össze általános életminőségükkel, anómiájuk szintjével, illetve milyen egyéni és társas megküzdési stratégiákat alkalmaznak az életminőségüket rontó tényezőkkel szemben.

A pályán tartást és a pályára vonzást önmagában az életpálya-modell nem oldhatja meg az oktatás területén, mert miközben sorolja, hogy milyen konkrét feltételeket támaszt a különböző pályaszakaszokat megélt pedagógusokkal szemben (milyen terheket ró rájuk), s milyen szankciókra számíthatnak, ha nem teljesítik azokat, ellentételezéseként egy szűk, adminisztratív úton megállapított palacknyakon átjutás lehetősége áll. Továbbá azért sem megoldás önmagában az életpálya-modell, mert olyan mértékben szűkíti az egyéni választási lehetőségeket, az egyéni szabadságot, hogy éppen a legkreatívabb tanulók nem érznek majd vágyat arra, hogy a szemük előtt zajló folyamatoknak, amelyet életkoruk

* 2014. 04. 08-i megtekintés, http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/focus-on/perfect_life_teachers_en.php

előrehaladtával egyre tudatosabban szemlélnék, részeseivé váljanak a „másik oldalon”, azaz a pedagógusi hivatást válasszák. Érdekes adalékokkal járulhat hozzá az eredményekhez, ha megtudjuk, hogy hogyan – milyen metaforával – gondolkodnak saját szerepükről, intézményükről és annak vezetéséről a pedagógusok; az elidegenedésre utaló egyéb jelek – anómia, együttérzés-fáradás, kiégés – miként függenek össze az alkalmazott metaforákkal. A válaszadási készséget rontja, ha hosszú a megválaszolendő kérdéssor, és egy kép felér ezer szóval, mondja az angol, azaz a metaforák (Szivák, 2010) alkalmazása az önreflexióban kiválthat akár egy hosszás kérdőívet.

Az életminőség fogalma

Az Egészségügyi Világszervezet mérőeszközeinek (*WHOQOL Group*, 1994) kidolgozásához használt meghatározása: életminőség az, amilyennek egy személy kultúrája és értékrendje keretei között, céljaihoz, elvárásaihoz, kívánalmaihoz viszonyítva a saját életét érzékeli, többféle dimenzió mentén.

Ezzel a pillanatszerűséggel szemben Geoff Peruniak (2008) definíciója a folyamatjelleget hangsúlyozza: az életminőség egy folyamatosan megújuló érzéklete annak a tartós állapotnak, amely az egyén élete során megtapasztaltakból ered.

Haszonelvű, illetve alkotáselvű szempontokként is meghatározhatók az életminőség összetevői, aszerint, hogy a fogalomban mennyire kap elsőrendű szerepet a birtoklás, magában rejtve a vágybeteljesítés lehetőségét, s mennyire jelenti az emberi kiteljesedés, a cselekvés és a létezés lehetőségét.

Egyéni vagy társas? Az életminőség értékelése során az egyenlőség, egyenjogúság, szabadság, szolidaritás és fenntarthatóság kérdései is fontosak. Részint az életminőség viszonyító jellege miatt. Nem önmagában értékeljük helyzetünket, hanem valamihez viszonyítva: korábbi helyzetünkhöz, mások helyzetéhez, a befutott életpálya hossza fényében még fennálló lehetőségeinkhez képest.

A fenntarthatóság gondolata szintén része az életminőség fogalmának, és a szolidaritás időbeli kiterjesztését jelenti (jelentené?): a cél az, hogy a következő nemzedékre legalább annyi természeti, gazdasági, emberi és társadalmi tőkét hagyjon a társadalom, amennyi a mostaninak rendelkezésére áll. (Ezen célok megvalósításában eltérő mértékben, de mindegyik esetben fontos szerepe van/lenne a pedagógusoknak.)

A szolidaritás – a társadalmi kötelek, a bizalom, a kölcsönös segítség szándékának – kérdését vizsgálja az anómia jelensége mentén Andorka Rudolf (1996) az 1980-as évek végétől. Véleménye szerint „a normaszegés másfajta megnyilvánulása az anómiának és az elidegenedésnek, mint a tehetetlenség és a reménytelenség érzése”.

Merton (1980; *Spéder, Paksi és Elekes*, 1998) szerint a normaszegés az „újítás” típusú deviáns viselkedések közé sorolható, míg a hatalomnélküliség, orientációhiány inkább a visszahúzóadás jellegű alkalmazkodási módokat valószínűsíti. Mindezzel összhangban állónak tűnik egyes konkrét viselkedési formák alakulása.

Az életminőség-kutatások lehetséges céljai

Szemléletbeli különbség van abban, hogy az életminőség szubjektív mutatók mentén történő vizsgálatokor nyert kutatási adatokat milyen módon használják fel a társadalmi folyamatok tervezése, irányítása során. Az amerikai modell közvetlenül a döntéshozatal során, a skandináv modell az állampolgárok és csoportjaik visszajelzésének közbeiktatásával tartja lehetségesnek az eredmények felhasználását.

Létezik másfajta felhasználás: az alátámasztó, amikor tételmondatokhoz – „jobban, mint valaha” – kerestetik a bizonyítékot a politikusok a kutatókkal.

Az életminőség-kutatások irányai

A lehetséges irányok közül ez a vizsgálat a hivatással összefüggő életminőséget vizsgálja, amelynek része bizonyos foglalkozási ágakhoz tartozók (jellemzően a kiégéssel veszélyeztetett, segítő munkakörökben dolgozók vagy ilyen pályákra készülők) életminőségének részletesebb vizsgálata.*

A vizsgálati minta

A kutatás első szakaszában nem-valószínűségi módszerrel választott, ún. kényelmi mintát alkalmaztam, amelyet később tovább bővítettem, egy többrétegű, de szintén kényelmi mintával. Nem azért, mert ne lennének hozzáférhető statisztikák a pedagógusok belső összetételéről, számáról szakmacsoportok és földrajzi elhelyezkedés szerint, hanem mert a rendelkezésemre álló eszközökkel semmi esély nem volt, hogy olyan mintát tudjak bevinni a kutatásba, amely reprezentálhatná a magyar pedagógusokat (utóbbira az elmúlt néhány évtizedben csak oktatáspolitikai-gazdasági céllal került sor a kompetenciamérésekhez kapcsolva).

Ez a mintarész a munkatársaimat, az intézményünkben dolgozó, zömmel gyógypedagógus végzettségű munkatársakat jelentette. Az ezzel a mintával nyert tapasztalatok alapján bővítettem a kérdőív kvalitatív részét, változatlanul hagyva a statisztikai feldolgozásra alkalmas részt.

A második mintarész gerincét a szakvizsgás képzésben részt vevő csoporttársaim egy része adja. Ők egyrészt helyzetükből fakadóan átérezték, hogy segítenek a kérdőív kitöltésével, másrészt az országban földrajzilag viszonylag sokfelé és sokféle településen élnek, sokféle munkakörben dolgoznak.

Ennek ellenére reprezentativitásra nem törekedhettem, mert a bemutatkozások kapcsán tudható, hogy egy országos mintához képest biztosan felülreprezentáltak az óvónők, a gyógypedagógusok és a Bács-Kiskun megyeiek.

Hozzájuk kapcsolódott egy főként tanárokból álló Facebook-csoport néhány tagja. Ők az „elégedetlenek”, de nagy kitöltési hajlandóság ott sem mutatkozott: négy kérdőív származott tőlük. Így elméleti a kérdés, hogy ha közülük többen töltötték volna ki, akkor az nem vitte volna-e el a mintát az alacsonyabb életminőség irányába. Az oktatásügy forrongó helyzete, az egzisztenciális félelmek kapcsán az, hogy vidéki útjaimon tanárkollégákat megkértem a kérdőív kitöltésére, nem bizonyult reális lehetőségnek. Ahhoz, hogy elhiggyék, nem ellenőrizni, bírálni mentem, hanem segíteni, tanácsot adni, azaz, hogy elvégezhessem a munkámat, a mostani helyzetben nem kapcsolhattam felkérést egy ilyen kérdőív kitöltésére.

* 2013. 01. 30-i megtekintés, <http://www.proqol.org/>

A minta belső megoszlása demográfiai jellemzők mentén (1., 2., 3. táblázat)

1. táblázat. A minta életkori megoszlása

Korcsoport	25 év alatt	25 ≤ kor < 35	35 ≤ kor < 45	45 ≤ kor < 55	55 évtől nyugdíj- korhatárig	nyugdíjas	összesen
Elemzés	3	8	18	14	6	1	50
%-os megoszlás	6	16	36	28	12	2	100

2. táblázat. A minta lakóhely szerinti megoszlása

Településtípus	főváros	megyeszékhely	város	falu	nem válaszolt	összesen
Elemzés	34	1	9	5	1	50
%-os megoszlás	68	2	18	10	2	100

3. táblázat. A minta munkahely székhelye szerinti megoszlása

Településtípus	főváros	megyeszékhely	város	falu	nem válaszolt	összesen
Elemzés	38	1	8	4	1	50
%-os megoszlás	76	2	16	8	2	100

Az adatokból következően legalább öt ember ingázik, aminek azonban sem a távolságát, sem az időigényét nem ismerjük.

Arra a kérdésre, hogy végzettségének megfelelő munkakörben dolgozik-e, 72 százalék igennel, 4 százalék nemmel, 24 százalék pedig nem válaszolt.

Alkalmazott vizsgáló eszközök

A vizsgálat során három kvantitatív eszköz használatát egészítettem ki kvalitatív vizsgálódást lehetővé tevő, nyílt kérdésekkel, a kvantitatív adatok jobb értelmezhetősége érdekében.

Mindkét minta esetében azonos volt a kérdőívnek az a része, amely a ProQOL nevű, szakmai életminőséget vizsgáló kérdőívet, egy hét elemű anómiaskálát és a WHO Bref életminőség-kérdőívet tartalmazta, valamint a metaforákat firtató kérdés: Ha képeken kellene leírnia, miként látja a saját munkáját, az intézményét és annak vezetését?

Ezt bővítettem az évfolyamtársi és internetes minta esetében a következőkkel:

- Van(nak)-e olyan tevékenység(ek), közösség(ek), amely(ek) segít(enek) Önnek, hogy a munkahelyi stressztől megszabaduljon?
- Létezik-e szakmai fejlődés egy pedagógus számára? Ha igen, miben érhető tetten?
- Létezik-e karrier egy pedagógus számára? Ha igen, miként?
- Ha úgy érzi, lehetne jobb az élete, akkor gondolja végig az alábbiakat! Akkor lennék elégedettebb az életével, ha a következők megváltoznának ___ a magánéletemben ___ a munkámban ___ a közéletben.
- Kérem, sorszámozással jelölje a kategóriák előtt, hogy melyik területet mennyire tartja fontosnak: 1 a legfontosabb; 3 a legkevésbé fontos.

A hivatáshoz kapcsolt életminőség szerkezete – a ProQOL koncepciója

4. táblázat. A hivatáshoz kapcsolt életminőség szerkezet a ProQOL kutatócsoport szerint

A hivatáshoz kapcsolódó életminőség		
Kielégítő együttérzés-megélés	Együttérzés-fáradás	
	Kiegészés	Másodlagos traumatizáció

A kielégítő együttérzés-megélés a „jót tenni jó” szavakkal foglалható össze. A kérdőívet magam fordítottam, s a 'compassion' szó fordítására nem a 'rokonszenv' szót használtam, mert az a személyiségre irányuló tartalommal bír számomra, míg az 'együttérzés' az egyén helyzetére vonatkozik. A kiegészés – a jelen vizsgálatban alkalmazott eszköz meghatározása szerint – a reménytelenségnek és a munka hatékony elvégzésére való képtelenségnek a fokozatosan kialakuló érzése. Származhat abból, ha valaki úgy érzi, nem számít, mit tesz; túl nagy mennyiségű munkát bízna rá; vagy a nem-támogató munkakörnyezetből.

A másodlagos traumatizáció a szerzők meghatározása szerint abból ered, amikor különösen stresszes vagy traumatizáló helyzetet átélt emberrel találkozunk segítő szakmákban dolgozók, s a mások által átéltek okoznak nehézséget a segítő szerepben dolgozónak. Tünetei: félelem, alvászavarok, újra és újra feltoluló képzetek, illetve azoknak a helyzeteknek a kerülése, amelyek a traumatizáló tapasztalatokra emlékeztetnek. Szemben a kiegészéssel, gyakran egy konkrét eseményhez kötődik, hirtelen lép fel. Nem gyakori jelenség, de akit érint, s az érintett személyes környezetének súlyos problémákat okozhat (4. táblázat).

A WHOQOL Bref kérdőíve

Az 1990-es évek első felében létrehozott, 7 területet felölelő, 100 elemű, életminőséget vizsgáló kérdőív – a WHOQOL – gyakorlati alkalmazhatósága a magas elemszám miatt korlátozottnak bizonyult. A fejlesztés során emiatt létrehozta egy rövidebb, 26 elemű kérdőívet, kevesebb domain-nel, a válaszadási hajlandóság növelésére, lényeges adatvesztés nélkül.

Anómia kérdéssor

Az anómia – értékvesztett állapot – szintén összefügg az életminőséggel. A kelet-európai államokban tapasztalható értékvesztett állapot – a szocialista állam működő rendszereinek szétesése, a helyükbe lépő intézmények elégtelen működése vagy a megszűnésük után a helyükön tátongó űr – objektív társadalmi mutatókban is mérhető: alkoholizmus; öngyilkosságok aránya; a születéskor várható alacsony élettartam.

A pedagógusok között jelenlévő értékvesztett állapot, amely nem tévesztendő össze az értékrelativizmussal, jelentős gond. Ha ők nem hisznek abban, hogy az életüknek van célja és értelme, ha úgy gondolják, szabálytartó ember nem érvényesülhet, ha magányosnak érzik magukat, miközben naponta több tíz, vagy akár száz emberrel kerülnek (kényszerűen) kapcsolatba, azaz ha az anómia jeleit mutatják, maguk sem rendelkeznek biztos viszonyítási pontokkal, az általuk nevelt gyerekek segítségét, támogatását a fejlődésükben nehezen fogják végezni.

Kérdéssorom a két évente kiadott, *Társadalmi Riport** című kiadvány kérdéssora, amelyet a volt szocialista országok közötti összehasonlításra is használtak több vizsgálatban.

* 2013. 04. 20-i megtekintés, <http://www.tarki.hu/hu/publications/SR/>

Metaforák

A kapott számszerű adatok értelmezését igyekeztem megtámogatni további kvalitatív kutatási kérdésekkel. Az egyik arra vonatkozott, hogy milyen képpel tudná leírni az intézményét, az intézmény vezetését s a saját munkáját, helyzetét, azaz három metaforára voltam kíváncsi.

„Eressze szabadjára a képzeletét... (Száll már?) Ha képekben kellene leírnia, hogy miként látja a saját munkáját, az intézményét és annak vezetését, mit mondana?”

Mint a legtöbb kvalitatív kutatási módszer esetében, a nyelv egyszerre tárgya és eszköze is a kutatásnak.

Munka-magánélet egyensúlya, önsegítés, csoportos önsegítés

Az egyéni vagy csoportos önsegítés módjaira vonatkozó kérdés célja az volt, hogy megtudjuk, miként, mit tesznek a pedagógusok saját életminőségük javítása érdekében, hogyan törekszenek a munka és a magánélet egyensúlyának megteremtésére, vannak-e ehhez intézményes segítségük a munkahelyükön.

Plateau

A plateau jelenségét – mint a szervezetek eredményességére is kiható jelenséget – három részre bonthatjuk Bardwick (1986) szerint. A szerkezeti, a tartalmi és az általános plateau jelenségei külön-külön is rontják a munkateljesítményt, az azonosulást a munka, az intézmény céljaival, növelik az elidegenedtség érzését.

A szerkezeti plateau az a jelenség, amelynek során az egyén felismeri: számára az adott hierarchiában nincs út fölfelé.

A tartalmi plateau arra vonatkozik, hogy az érintett úgy érzi, már nem kihívás számára a munkája, a fogásokat ismeri, új, izgalmas dolog már nem vár rá.

Az általános (élet-) plateau az az érzés, amikor úgy tűnik, napi rutinjaink, kötelezettségeink, kapcsolataink csapdájában vergődünk, már semmi új nem várható, csak a jelen helyzet folytatódása életünk végéig, s nem érzünk elégedettséget az életünkkel kapcsolatban.

A plateau-ra vonatkozó kérdések a következők voltak:

1. Létezik-e karrier egy pedagógus számára? Ha igen, miként?
2. Létezik-e szakmai fejlődés egy pedagógus számára? Ha igen, miként?

Az életminőség befolyásolásának vélt területei

Végül egy olyan kérdés következett, amely egyidejűleg igényelt rangsorolást és tartalmi kiegészítést:

Rendezze sorba, hogy az élete mely területein szeretne változást! Miként?

magánélet

szakmai munka

közélet

_____

_____

(1 legfontosabb, 3 legkevésbé fontos). A vonalakra írja le, hogy miben szeretne változást!

Ennek a kérdésnek az volt a célja, hogy betekintést nyerjünk abba, a kitöltők az életükre vonatkozó érzéseket, a szubjektív jóllétüket meghatározó körök közül – magánélet, szakmai munka, közélet – melyiket tartják legmeghatározóbbnak saját életükre vonatkozóan, illetve ha változtatások szükségességét érzik, akkor mely területeken, miben.

Az eredmények

Az adatok statisztikai feldolgozásához az SPSS programot használtam.

A hivatáshoz kapcsolt életminőség belső szerkezeti elemeinek korrelációja

A kiégés és a másodlagos traumatizáció magas szignifikanciaszinten, 0,455 mértékben korrelálnak. A kielégítő együttérzés-megélés mintegy ellentéte a kiégésnek, de ez a negatív korreláció kevésbé szignifikáns és kisebb mértékű, -0,36, és nem mutat összefüggést a másodlagos traumatizációval. A három főkomponens – kiégés, együttérzés-fáradás és kielégítő együttérzés-megélés – és az életkor között nem volt kimutatható statisztikai összefüggés, azaz nem nőtt az életkorral a kiégés mértéke.

Hivatáshoz kapcsolt életminőség és anómia – korrelációk

A ProQOL kérdőív vizsgálta három összetevő és az anómia dimenzióit vizsgáló kérdések közül a kiégéssel három, a másodlagos traumatizációval kettő mutat szignifikáns korrelációt (5. táblázat).

5. táblázat. A hivatáshoz kapcsolt életminőség három fő összetevőjének és az anómiának az összefüggései

	Korreláció		
	kielégítő együttérzés-megélés	kiégés	másodlagos traumatizáció
Sorsom alakulását alig tudom befolyásolni.	-,268	,464*	,409*
Manapság alig tudok eligazodni az élet dolgaiban.	,001	,421*	,380*
Gyakran érzem magányosnak magam.	-,092	,402*	,266

* $p < 0,01$ szinten szignifikáns korreláció

Az orientáció, elbizonytalanodás és a társadalmi kohézió hiányát jelző kérdések ezek. A legmagasabb átlaga a 4. anómia kérdésnek – „Aki vinni akarja valamire, rákényszerül arra, hogy egyes szabályokat áthágjon.” – volt, mindkét életkori csoportban. Ez is alatta maradt az átlagos 3-nak (2,464 az idősebbek és 2,667 a fiatalabbak között). A legalacsonyabb értéket a 7. kérdés – „Az életnek nincs sem célja, sem értelme.” – kapta.

Általános életminőség (WHOQOL) és anómia – korrelációk

Az anómia-kérdések közül az általános orientációhiányra és elidegenedésre vonatkozó a fájdalomra vonatkozó WHO2 kérdéssel korrelálnak, a táblázat jelezte mértékben. A WHO12 általános életenergiát firtató kérdése pedig az 1. anómia-kérdéssel – „Sorsom alakulását alig tudom befolyásolni.” – korrelál.

Általános életminőség egészségi összetevői és a hivatáshoz kapcsolt életminőség közti összefüggés

A kiégés az életenergiával, míg a kielégítő együttérzés-megélés a mindennapi tevékenységet akadályozó fájdalommal korrelál negatívan. A kiégés $p < 0,01$, míg a másodlagos traumatizáció $p < 0,05$ szinten pozitívan korrelál a tevékenységet nehezítő fájdalommal. A kielégítő együttérzés-megélés és a fájdalom között negatív korreláció áll fenn $p < 0,01$ szinten. Az ok-okozati összefüggést érdemes tovább kutatni.

A metaforák értelmezésével kapott eredmények

Ez a kérdés mind az 50 kérdőívben szerepelt, a kvantitatív módszerekkel szerzett adatok értelmezésének kiegészítésére. Tizenhét válasz olyan, hogy felleljük benne a megkérdezettre, az intézményére és a vezetésre vonatkozó metaforát egyaránt. Jellemzően, ahol megjelenik a három metafora, ott egyetlen képet alkot, pl. „A kormány által működtetett marionettbábu az intézmény, a zsinórok a vezetés, a bábu testrészei a dolgozók.”

Ennek a metaforacsokornak a jellemzője az életidegenség és a passzivitás, a pedagógusok holt tárgyak, önálló akarat nélkül, akiket külső erők mozgatnak. A részek közti kapcsolat mechanikus, a kép negyedik eleme az intézmény külső környezete.

A metaforák vizsgálatakor négy elemzési szempontot emeltem be a teljesség mellé: Aktív/passzív; élő/élettelen; a kapcsolat a részek között szerves/szervetlen (rész-egész viszony vagy csupán egyirányú hatás, esetleg a részek egymás mellett létezése kölcsönhatás nélkül); történik-e utalás a külső erőterre és időbeliségre, amelybe behelyezhető.

Önsegítés a stresszoldásban

Ez a kérdés csak a szakvizsgás évfolyamtársak és a Facebook-csoportbeli ismerősök kérdőívén szerepelt, így 25 kitöltő adatait dolgozom fel.

Három személy nem válaszolt a kérdésre.

- a) magányos – közösségi;
- b) mozgás – alkotás – művészeti befogadás – társas együttlét – kibertér – állatokkal töltött idő.

Zömmel közösségi formákat választottak, legkevesebben a testmozgás valamely formáját írták.

Szakmai fejlődés és karrier lehetőségének vizsgálata – plateau

A pedagógusok életpályamodelljének kinyilvánított kormányzati célja az, hogy a pedagógusok számára kiszámíthatóvá, tervezhetővé tegye saját pályáivüket.

Ennek a törekvésnek a fényében érdekes kérdésfelvetésnek tűnik, hogy mit gondolnak a pedagógusok a szakmai fejlődés lehetőségéről, miben látják ennek lehetőségét, s mit a karrieréről, s annak a megvalósulását miként gondolják.

Ez a kérdéspár csak a szakvizsgás mintarészben szerepelt a kérdőívben.

A 25 válaszadóból:

- 4-en nem látnak lehetőséget szakmai fejlődésre; (egyikük megjegyzi, hogy jelenleg csak az adminisztráció számít, a tartalmi kérdések nem).
- 13-an a szakmai, módszertani tudásuk, tapasztalatuk növelésében,

- 2-en a tapasztalataik átadásában fiatalabb kollégáknak
- 1-1 válasz szerint
  - az ismeretek nagyobb rendszerbe illesztésében;
  - az önértékelés elszakadásában a külső megerősítéstől;
  - az önismeret fejlődésében;
  - a több területen segíteni tudásban (implicit módon ez is a módszertani fejlődésre utal);
  - a ranglétrán feljebb jutásban;
  - tanulásuk anyagi támogatásában
- látják a szakmai fejlődés lehetőségét egy pedagógus számára.

A mintában szereplő pedagógusok zöme tudása folytonos megújítását gondolja szakmai fejlődésnek.

A karrierre vonatkozó kérdésben 11 válaszadó nemmel válaszolt arra a kérdésre, hogy létezik-e karrier a pedagógus pályán. Zömük megjegyzést fűzött a nemleges válaszához, megindokolva, hogy miért látja elzárva a felfelé jutás lehetőségét (magánéleti áldozatot követel, elvész a gyerekközeli munka lehetősége, politikai kötődések mentén alakul az előrelépés). A legrészletesebb megjegyzés így hangzott:

„Régebben létezett. Ötvenes éveire az ember azzá válhatott, ami szeretett volna lenni, jó és elhivatott tanárrá. Manapság az a karrier, hogy ne lógj ki a sorból, ne hogy felfigyeljenek rád. Ez félelmetes, fárasztó, idegőrlő, frusztráló.”

A többiek a hierarchiában történő fölfelé jutást tartják karriernek, de nem tartják elérhetőnek vagy elérhetőnek.

Az együttérzés-fáradás kialakulásakor, mivel az még nem fenyegeti érdemben a munka hatékonyságát, kínálkozna beavatkozási pont feszültségoldásra, szupervízióra a kiegészítő megelőzésére. Ennek kereteit azonban vélhetően nem egy új, kötelező elfoglaltságban lenne érdemes keresni, tovább rontva az amúgy is csorbult önrendelkezést, nehezítve munka és magánélet egyensúlyának megteremtését.

Sokan érzékelik úgy, hogy számukra érdemi előrelépés nem az életpályamodell keretei között kínálkozik, hanem önfejlesztésükben, tanulásukban. Karriert kevesen tartanak akár lehetségesnek, akár kívánatosnak

Magánélet – munkahelyi élet – közélet

A magánélet, munkahelyi élet és közélet rangsorolását jelentő kérdést, amely csak a második típusú kérdőívben szerepelt, a 25 fős második mintának kevesebb mint a fele (11 fő) végezte el, és érdemi elemzést lehetővé tevő anyag nem szerepelt a kérdőívben.

Összegzés

Jelen kutatás eredményei azt mutatják, hogy az anómiára, a hivatással összefüggő életminőségre vonatkozó kérdésekre adott válaszok és önreflektív metaforák kapcsán is tetten érhető a pedagógusok között az elidegenedés, szorongás. A bekövetkezett változásokat fenyegetőnek, munkájuktól elidegenítőnek élik meg.

Az együttérzés-fáradás kialakulásakor, mivel az még nem fenyegeti érdemben a munka hatékonyságát, kínálkozna beavatkozási pont feszültségoldásra, szupervízióra

a kiegészítésére. Ennek kereteit azonban vélhetően nem egy új, kötelező elfoglaltságban lenne érdemes keresni, tovább rontva az amúgy is csorbult önrendelkezést, nehezítve munka és magánélet egyensúlyának megteremtését.

Sokan érzékelik úgy, hogy számukra érdemi előrejutás nem az életpályamodell keretei között kínálkozik, hanem önfejlesztésükben, tanulásukban. Karriert kevesen tartanak akár lehetségesnek, akár kívánatosnak.

Annak tisztázására, hogy a fenti eredmények csak ennek a mintának a sajátosságait és a változások pillanatnyi hatásait tükrözik, vagy általánosabb összefüggésekre mutatnak rá, érdemes lenne a pedagógusok életminőségének vizsgálatát nagyobb mintán, hosszmetzeti keretben folytatni. A kapott eredmények alapján lehetne tenni a javításáért, s ennek tovagyűrűző hatása révén az általuk tanított, nevelt gyerekek, fiatalok jobb életminőségéért is.

További lehetséges kutatási irány, hogy milyen mechanizmusokon át hat a rendszer alrendszeiben résztvevők – pedagógusok, ellátottjaik és a családok – életminősége egymásra.

Összehasonlító elemzésekre is lenne mód az egyes pedagógiai szakágak között, más szakmák, s még inkább más hivatások képviselőivel, például egészségügyben, szociális területen dolgozókkal.

Fontos kutatási téma lenne az is, hogy a népesség egészével összehasonlítva az anómiás reakciók – konformizmus, újítás, ritualizmus, visszahúzóds és lázadás – milyen mintázata jellemzi a pedagógusokat.

Irodalomjegyzék

- Andorka Rudolf (1996): Deviáns viselkedések Magyarországon – általános értelmezési keret. In: Moksony Ferenc és Münnich Iván (szerk.): *Devianciák Magyarországon*. Közélet Kiadó, Budapest. 150.
- Bardwick, J. (1986): *The plateauing trap*. Bantam, New York.
- Kádár Annamária és Somodi Hajnal (é. n.): Örömté adó tevékenységek áramlatában. Flow élmény megítélése diákok és pedagógusok körében. *Fordulópont*, 53. k. 71–86. 2013. 12. 12-i megtekintés, http://www.fordulopont.hu/FP-53_kadar.pdf
- Kopp Mária és Skrabski Árpád (2009): Magyar lelkiállapot az ezredforduló után. *Távlatok*, 86. Tudomány, hit, erkölcs. 32–51.
- Merton, R. K. (1980): *Társadalomelmélet és társadalmi struktúra*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Mezey Károly (2009): *Beteg társadalom, egészséges nemzet*. Kairosz Budapest.
- Peruniak, Geoff (2008): The Promise of Quality of Life. *Journal of Employment Counseling*, 45. June.
- Spéder Zsolt, Paksi Borbála és Elekes Zsuzsanna (1998): Anómia és elégedettség a 90-es évek elején. In: Kolosi Tamás, Tóth István György és Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport 1998*. TÁRKI, Budapest. 490–513.
- Szivák Judit (2010): *A reflektív gondolkodás fejlesztése*. Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége. 2014. 04. 08-i megtekintés, <http://tehetseg.hu/konyv/reflektiv-gondolkodas-fejlesztese>
- WHOQOL Group (1994): Development of the WHOQOL: Rationale and Current Status. *Int. J. Ment. Health*, 23. 3. sz. 24–56.

Szabó Anna

gyógypedagógus